

Els capítols matrimonials dels pares i el futur de l'empresa familiar cinquanta anys després

Paloma de Barrón Arniches

Professora Agregada de Dret Civil en el departament de Dret Privat de la Universitat de Lleida

Correu de contacte: pbarron@dpriv.udl.es

Rebut 1 novembre 2011, acceptat 1 desembre 2011

Resum

Aquest cas real reflecteix una situació problemàtica en que es troben algunes empreses familiars catalanes del sector agrari. En compliment d'un costum molt arrelat en les zones rurals la primera generació efectua un heretament preventiu a dins d'una escriptura de capítols matrimonials. Els futurs cònjuges instituïen el seu futur fill primogènit que sigui noi, com hereu de tots els seus béns. Sense ni tan sols saber de l'existència d'aquest pacte successori, quan amb l'esdevenir dels anys s'ha creat i desenvolupat l'empresa familiar, el fill o la filla que va a continuar amb el negoci no és el noi primogènit i els pares que van pactar la successió en favor d'aquest, ja no es troben en condicions de testar revocant aquest pacte, perquè o bé ja han mort o bé es troben incapacitats per causa de malaltia o vellesa. L'objectiu d'aquest treball es advertir sobre aquesta realitat i proposar solucions de prevenció i avançament en el procés de planificació de la successió de l'empresa familiar.

Classificació JEL: K10; K20; K36

Paraules Clau: Successió contractual, Capítols matrimonials, Planificació successòria

---

1. Plantejament del cas

El senyor Emili Puy va contreure matrimoni amb la senyora Carme Vilalta a l'u de maig de 1960. Era el fill gran dels consorts Emili Puy i Maria Rovira propietaris d'una gran extensió de terra a la comarca de la Garrotxa. Tots quatre, juntament amb els pares de la senyora Vilalta van atorgar Capítols matrimonials previs a la celebració del casament.

En l'escriptura els nuvis és comprometen a viure en la casa pairal de la família i assumeixen unes obligacions d'atenció i cura del matrimoni gran, senyor i senyora Puy. La família de la Carme Vilalta va aportar la seva dot matrimonial i va acceptar aquesta nova forma de vida que feia possible la continuïtat de l'empresa familiar agrària. Aquests acords continguts als capítols van ésser, en realitat, un contracte successori en el qual, entre d'altres disposicions, es nomenava hereu de tot el patrimoni familiar al fill major para després de la mort del seu pare, sense que cap altre germà tingués dret a heretar quantitat alguna excepte les reserves que es contenien en la pròpia escriptura sobre la seva llegítima o el dot matrimonial. Aquest heretament solucionava el relleu generacional en l'explotació i titularitat de l'empresa familiar agrària que passaria de l'Emili Puy pare a l'Emili Puy fill.

No obstant això, com era costum llavors, els futurs cònjuges van incloure altre pacte successori en l'escriptura de capítols matrimonials: un heretament preventiu per a evitar la successió intestada: Emili Puy fill i la seva futura dona Carme Vilalta van atorgar un pacte successori entre ells en el que nomenaven hereu de tot el seu patrimoni –el procedent del patrimoni dels seus respectius pares i el que poguessin arribar a obtenir durant la seva vida matrimonial- al major dels seus fills si és que era noi i, en defecte de primogènit masculí als successius nois que poguessin néixer i, en defecte d'això, a la filla major o a les successives filles que tinguessin i, finalment, i en defecte de tots ells, cadascun dels futurs cònjuges nomenava com hereus universals dels seus béns als seus respectius pares.

Van passar els anys, l'explotació agrària de la família Puy no obtenia suficient rendibilitat, així que, davant una bona oferta de compra de totes les parcel·les rústiques, pare i fill decideixen vendre-les i amb els diners obtinguts començar un negoci a Lleida. Constituïen una societat mitjançant la qual exploten un negoci de venda de calçat i aporten tots els diners obtinguts amb la venda de les terres així com tots els estalvis de Emili i Carme. La societat es constitueix ostentant cadascun dels dos matrimonis el 50% del capital de l'empresa. El negoci va creixent, el senyor Emili Puy pare i la senyora Maria Rovira moren en 1990 i 1992 respectivament, amb la qual cosa el seu fill rep la seva participació a l'empresa i es converteix en el soci majoritari de la següent manera:

- Sr. Emili Puy Rovira: titular del 25% des de la data de constitució de l'empresa.
- Sr. Emili Puy Rovira: titular del 25% des de la data de la mort del seu pare, en compliment del pacte successori contingut als capítols matrimonials.
- Sr. Emili Puy Rovira: titular del 25% des de la data de la mort de la seva mare, en compliment del pacte successori contingut als capítols matrimonials.
- Sra. Carme Vilalta: titular del 25% des de la data de constitució de l'empresa.

El matrimoni jove, Emili Puy i Carme Vilalta continuen el negoci. Són pares de dos fills, Albert i Maria, el noi nascut en 1961 decideix marxar de casa als 18 anys i la família no torna a tenir notícies seves fins trenta anys després. Maria Puy Vilalta, nascuda en 1962, responsable i bona estudianta, cursa la carrera de Dret i la d'Empresarials i, una vegada acabats els estudis, s'incorpora a l'empresa familiar. De fet, ha de començar a dirigir el negoci ben aviat perquè el seu pare és diagnosticat de una greu malaltia i ha d'iniciar un tractament mèdic. Davant la necessitat de deixar l'empresa en mans de la seva filla, Emili Puy li cedeix un 20% del negoci i li nomena

administradora única de la societat. Mor el 30 de desembre de 1995. Amb l'experiència adquirida en els deu últims anys i com apoderada de l'empresa, Maria Puy dirigeix el negoci de venda de calçat, que experimenta un procés d'expansió per tota Catalunya amb deu botigues en diferents localitats. La vídua d'Emili Puy, profundament afectada per la mort del seu espòs, delega absolutament en la seva filla totes les tasques empresarials. No recorda l'existència de l'heretament preventiu. Tampoc mare i filla acudeixen al notari a formalitzar cap escriptura d'acceptació de la herència del senyor Puy.

L'Albert torna a Lleida l'any 2009 i es assabenta de la mort del seu pare, coneix també que la seva mare està molt malalta i gairebé no surt de casa. Es dirigeix a un jurista especialitzat en Dret successori i li formula una consulta sobre la vigència del heretament preventiu: si és cert que segons el pacte successori formalitzat pels seus pares l'any 1960 ell, com fill primogènit, és l'hereu únic dels seus pares, i quins són els drets successoris que corresponen a la seva germana.

El jurista que rep la consulta del senyor Albert formula el següent DICTAMEN:

“1. Normativa aplicable als pactes successoris al Dret civil de Catalunya:

a) Compilació de Dret Civil de Catalunya vigent des de 1960 fins a l'entrada en vigor del Codi de Successions de 1991.

b) Codi de Successions de Catalunya, arts. 67-100 del Títol II, en que es regulen els heretaments o pactes successoris com a primer sistema d'ordenar la voluntat mortis causa. Vigent fins a l'any 2009.

c) Codi Civil Català, Llibre IV, arts. 431-1 a 431-30. S'inverteix l'ordre respecte a la normativa anterior, de manera que els pactes successoris es regulen en el títol III després de la successió testada, com un reconeixement que, àdhuc el pacte successori són una institució jurídica de gran arrel a Catalunya, la seva pràctica és molt menys freqüent que la del testament. Es respecta el terme *heretament* però en la secció primera dedicada a les disposicions generals, es recorre al terme *pacte successori*, en un intent de modernitzar el nostre dret civil, d'utilitzar una terminologia que no vinculi únicament aquesta institució amb els supòsits de transmissió de la propietat agrària a favor d'un hereu i amb ocasió del matrimoni.

2. En efecte, el Sr. Albert Puy és el segon *hereu* de la família, en virtut del pacte successori formalitzat pels seus pares abans de casar-se, es a dir, en els capítols celebrats entre els seus avis paterns i materns i els seus pares. Emili Puy, com primer *hereu*, va rebre tots els béns dels seus pares, els va acceptar amb efectes al temps de la mort de cadascun d'ells, i, preventivament va pactar amb la seva futura dona instituir com hereu universal al seu futur primer fill. Aquest heretament preventiu era vàlid només fins que el senyor Puy atorgués el seu testament o un nou pacte successori per anul·lar el heretament contingut a l'escriptura de capítols. Però va morir sense testar, de manera que respecte als béns que formaven part del seu patrimoni al temps de la seva defunció, l'únic hereu era el seu primer fill Albert Puy.

3. La senyora Maria Puy, germana d'Albert, només té dret a percebre, per ministeri de la Llei, una vuitena part de l'herència del seu pare en qualitat de legitimària (la meitat de la quarta part que correspon com llegítima a tots els fills del causant). No ha rebut mitjançant acte formal la legítima que pogués correspondre-li en l'herència del seu pare.

Tampoc ha renunciat a ella ni s'ha donat per totalment saldada amb les participacions de l'empresa que va rebre del seu pare. En cas que reclamés la seva llegítima, la Llei ordena que es consideri el que ha rebut en vida del seu pare, de manera que podria imputar-se a la vuitena part que li correspon de la herència, el valor de aquestes participacions de l'empresa familiar. De conformitat amb la Disposició Transitòria Vuitena de la Llei 10/2008, de 10 de juliol, del Llibre IV del Codi Civil de Catalunya, que ha entrat en vigor el 1 de gener de 2009, la legitimària disposaria del termini de 10 anys per a la reclamació de la legítima o el seu suplement, això és, fins al 1 de gener de 2019”.

Amb tota la informació obtinguda, el senyor Albert Puy decideix interposar accions legals contra la seva germana i contra la seva mare, exigint el lliurament del 55% de l'empresa del que és el legítim titular en la seva condició d'hereu únic del seu pare premort, segons el pacte successori formalitzat pels seus pares abans del seu naixement anomenat heretament preventiu.

2. Resultats obtinguts

L'exposició d'aquest cas serveix per a posar de manifest la necessitat d'una adequada i prudent planificació del procés successori en l'empresa familiar. És molt freqüent el desconeixement de les conseqüències que es deriven de l'heretament preventiu, primer per la distància que es produeix en el temps des del moment en que s'atorga aquest pacte successori fins que arriba a tenir eficàcia, i segon perquè en el conjunt de disposicions pactades dintre d'uns capítols matrimonials, la de la institució a favor dels futurs fills dels nuvis es considera residual, sent el principal el primer heretament pactat. Es redacta únicament com a clàusula de protecció que evita la successió intestada de l'hereu contractual, que en qualsevol moment pot revocar aquest heretament si atorga testament o un nou pacte successori.

El legislador català va reconèixer al Codi civil de Catalunya que la regulació existent fins a llavors dels heretaments en capítols matrimonials era ineficaç a la societat actual, la institució podia ser útil però precisava d'una regulació més oberta i flexible desvinculada de la institució matrimonial, simplement un contracte bilateral per a després de la mort, no sol per a cònjuges o familiars que es reparteixen la casa pairal sinó també per a parelles de fet, i també referit a patrimonis urbans, no només a rústics, especialment per a facilitar la transmissió de l'empresa familiar. Des del 2009 el pacte successori s'ordena dintre de qualsevol escriptura pública, no necessàriament una escriptura de capítols matrimonials, i pot ser atorgat entre dos o més familiars per a organitzar la successió d'un d'ells a favor de l'altre atorgant del pacte, fins i tot de manera recíproca, o a favor d'un tercer no atorgant. L'heretament preventiu segueix vigent a través de l'article 431-21 del Codi Civil de Catalunya, però la seva utilització s'ha deslligat del context social en que es va produir la formalització de l'escriptura de capítols matrimonials del cas.

Els capítols matrimonials atorgats pel futur matrimoni Puy- Vilalta en 1960 responien a l'esquema tradicional de les zones rurals de Catalunya: el matrimoni dels fills és el moment en que s'organitza la successió de l'explotació familiar, l'hereu únic assegura la continuïtat en les hisendes rurals, el sexe masculí preval sobre el femení en la successió

familiar. No era estrany, ni tan sols reprovable que el senyor Puy i la seva dona no fossin conscients de les repercussions del que en aquest moment de la seva vida estaven signant. Tampoc ho és que, transcorreguts tants anys des de la signatura dels capítols no tinguessin en la memòria que tal escriptura podia afectar al futur de l'empresa. L'únic veritablement reprovable al patriarca d'aquesta família és la falta de planificació curosa de la successió de la seva empresa. Si hagués recaptat informació d'experts, tal com va fer anys després el seu fill. màxim des del moment en que va ser diagnosticat de càncer i tenint en compte l'existència d'un "fill pròdig" en la família, que a més a més el primer fill..... Simplement atorgant testament davant notari hauria revocat la institució contractual d'hereu a favor del seu fill gran. La porció hereditària d'Albert podria haver-se reduït fins a la vuitena part de l'herència –la legítima- que li correspon en tot cas per la seva condició de fill, però que es pot pagar en vida o després de la mort mitjançant els béns que el causant determini. Podia haver previst com pagar la legítima d'Albert amb béns o diners que no fossin part de l'empresa familiar i així, apartar-li del control i de la titularitat de una part important del seu negoci. De fet, el primer que va fer la senyora Maria Puy al rebre la notificació del seu germà va ser consultar amb un advocat. Li van aconsellar que acompanyés a la seva mare a un notari com més aviat millor perquè la senyora Vilalta pogués atorgar un testament unilateral amb el qual revoqués el pacte successori de heretament preventiu, en el que feia referència al seu patrimoni.

Si ambdós fundadors de l'empresa familiar haguessin fet aquesta operació abans de la mort del Sr. Puy, o si haguessin redactat conjuntament un nou pacte successori en que institueixen a la seva filla Maria com hereva única, i Albert fos separat de l'empresa familiar, la situació a l'any 2009 seria ben diferent, i el risc d'extinció de l'empresa familiar derivat de l'entrada en l'accionariat d'Albert Puy, amb un 55% del capital social, hauria estat obviat.

3. Conclusions

La pràctica demostra que, encara que ja no es redacten habitualment pactes successoris d'aquest tipus (heretament preventiu de lliurament de l'herència a un sol hereu futur, en detriment de la resta dels germans), la veritat és que encara hi ha pactes antics que han d'aplicar-se en l'actualitat, perquè encara no s'ha produït la successió hereditària per la mort del primer hereu i, amb això, la seva plena eficàcia jurídica. Els profunds canvis socials i econòmics que ha experimentat la nostra societat en aquest darrers cinquanta anys fa que la diferència entre la mentalitat actual i la qual tenia la generació anterior que contraïa matrimoni i atorgava escriptura de capítols, sigui abismal. Per això la resolució de situacions com la qual s'ha plantejat només és factible a través d'una adequada i prudent planificació de la successió de l'empresa familiar.